

The Gleaner

Vol 15 (1979)

Γκυς - Κεύνος - Κοραΐς

Ιφιγένεια Αναστασιάδη

doi: [10.12681/er.360](https://doi.org/10.12681/er.360)

To cite this article:

Αναστασιάδη Ι. (1979). Γκυς - Κεύνος - Κοραΐς. *The Gleaner*, 15, 253–260. <https://doi.org/10.12681/er.360>

ΓΚΥΣ - KEYNOS - ΚΟΡΑΗΣ

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1789 ὁ Γκὺς μαζί με τὸν Octave Choiseul-Gouffier ξεκίνησαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ νὰ περάσει ἡ ὥρα τους στὸ ταξίδι καὶ γιὰ νὰ μυηθεῖ ὁ νεαρὸς Choiseul-Gouffier στὰ Ὀδοιπορικὰ γιὰ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο διαβάζουν τὸ «Voyage Pittoresque de la Grèce», τὸ «Voyage du Jeune Anacharsis» κ.ἄ. Διαβάζουν ὅμως καὶ τὶς «Recherches Philosophiques sur les Grecs» τοῦ Πάβιου καὶ ὁ Γκὺς ὑπόσχεται πὼς θὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν καινούργια του παραμονή στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἀπαντήσει κατὰλληλα στὸν Ὁλλανδὸ φιλόσοφο. Τὸ παίρνει μάλιστα τόσο κατὰκαρδα ὥστε νὰ σημειώσει πὼς δὲ χρειάζεται κανὲν νὰ ἀναλάβουν ἄλλοι τὸ ρόλο αὐτὸ — τόσο γερὸ θὰ εἶναι τὸ μάθημα ποὺ θὰ τοῦ δώσει. Ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς χρωστοῦμε τῇ «Suite du Voyage Littéraire» στίς «Recherches Philosophiques» τοῦ Πάβιου¹. Ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν εἶναι ὁ πόθος τῆς προσωπικῆς ἐκδίκησης ποὺ ἀναγκάζει τὸν Γκὺς νὰ καταπιαστεῖ μετὰ τὴν κριτικὴ καὶ στὴ συνέχεια μετὰ τὴν ἀναίρεση τῶν θεωριῶν τοῦ Πάβιου. Γιὰ νὰ ἀποδείξει μάλιστα ὅτι τὸ ἔργο του, τὸ «Voyage Littéraire de la Grèce», ἀπὸ τὰ πιὸ ἀτιποτένια βιβλία, ὅπως τὸ κατηγορήσε ὁ Πάβιος, δὲν εἶναι τὸ μόνο ποὺ ἀδικοκρίθηκε ἀπὸ τὸν Ὁλλανδὸ φιλόσοφο, μαζεύει ὑπομονητικὰ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων ἢ νέων συγγραφέων ποὺ κρίνει ὁ Πάβιος στοὺς δύο τόμους τοῦ ἔργου του καὶ τὰ παραθέτει σὲ περισσότερα ἀπὸ 60 λήμματα. Ἡ μέθοδος τοῦ Γκὺς κλιμακώνεται ὡς ἐξῆς: παίρνει τὸ κείμενο τοῦ Paw καὶ προσπαθεῖ στὴν ἀρχὴ νὰ κρίνει τὸ ὕφος καὶ τὴν ποιότητα τῆς γλώσσας τοῦ Ὁλλανδοῦ πάστορα ποὺ, γράφοντας στὰ γαλλικά, κάνει ὀρισμένα λάθη. Ἐπειτα προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ Πάβιος συχνὰ παρανόησε ὅτι

1. Ὅταν τελειώνει τὸ πρῶτο μέρος τοῦ Ὀδοιπορικοῦ του — Κωνσταντινούπολη, Αἰγάιο, Ἀθήνα, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη — ὁ Γκὺς γράφει στὸν πρόλογό του: «J'ai osé entreprendre, et j'offre au public, la Suite de mon Voyage Littéraire de la Grèce, parce que je me crois obligé de répondre à un censeur tel que le savant M. de Paw». *Suite du Voyage Littéraire* (στὸ ἐξῆς SVL), avis préliminaire, τ. 1, τετρ. 1, φ. 1β. Ἐδῶ καὶ στὴ συνέχεια κράτησα, πάντα, τὴν ὀρθογραφία τοῦ Guys.

διάβασε ἢ ὅ,τι σχολίασε χωρὶς καὶ νὰ διαβάσει πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ παρέθεσε. Ἀφοῦ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κλονίσει τὴν ἀξιοπιστία τοῦ συγγραφέα παίρνει ἕνα-ἕνα τὰ σημεῖα τῆς κριτικῆς του ἐνάντια στοὺς "Ἕλληνες καὶ ἀντιπαραθέτει σ' αὐτὰ μιὰ τεκμηριωμένη ἐπιχειρηματολογία. «Δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς», λέει ὁ Πάβιος, «νὰ βρεῖ ἐκφράσεις γιὰ νὰ περιγράψει τὴν ἐξαθλίωση ὅπου περιέπεσαν οἱ "Ἕλληνες καὶ ἀπὸ δικό τους φταίξιμο. [...] Αὐτὸς ὁ λαὸς ξαναμωράθηκε [...]»². Ὁ Κοραῆς θὰ ἀπαντήσῃ πάνω σ' αὐτὸ ὅτι «ὡς ἐμὲ εὐρίσκονται μυρῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἱατροί, φιλόσοφοι, γραμματικοί»³. Ὁ Γκυς δὲ θὰ ἀρκεστεῖ σὲ μιὰ τέτοια διαβεβαίωση ἀλλὰ θὰ παραθέσῃ στὸ ἔργο του ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων λογίων ποὺ ξέρεῖ. Θὰ γίνῃ μάλιστα φορτικὸς σὲ ὅλους τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους ποὺ θὰ γνωρίσῃ κατὰ τὴ δεκάχρονη παραμονή του στὴν Ἑλλάδα (1789-1799) γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὶς σημειώσεις του γύρω ἀπὸ τὴν πνευματικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση στὸ μεζῶνα ἐλληνικὸ χῶρο. «Si les Grecs n'ont plus aujourd'hui, ni leur florissante Académie, ni des Sophistes éloquentes, ont-ils cessé de fournir, à toutes les places qu'ils peuvent remplir, des homes qui se distinguent par leur génie, par leurs connoissances et leurs talens? Tel est interprète ordinaire de la Porte ou du G. Seigneur. Les Grecs donent également d'excélens interprètes attachés aux Ministres des Puissances Etrangères, des Princes à la Valachie et à la Moldavie. M. de P. qui n'est pas venu à Constantinople ne conoit ni les Rhallis, ni les Princes Mavrocordato et Ipsilandi, ni les Draco, Carajat et autres que j'ai conus, ainsi que des Evêques très instruits que la Grèce ancienne n'auroit pas désavoués. Il y a sans doute, dans des monastères isolés et solitaires dans l'isle voisine de Calki, dans celle de Milo, et sur le Mont Athos des Caloyers ignorans. Mais ils ne prouvent pas plus l'ignorance de la nation entière, que leurs semblables, qu'on iroit chercher dans nos couvens, prouveroient la nôtre»⁴. Στὴ συνέχεια κάνει λόγο γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Σταμάτη, τὸν Π. Κοδρικᾶ, τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη καὶ τὰ ἔργα τους, τὸν Γαβριὴλ Χρυσοσπάθη, τὸν Χρύσανθο Νοταρᾶ, τὸν Γεώργιο Βεντότη καὶ τὸ λεξικὸ του, τὸν γιαντρὸ «Καραβάσιου» (Καρακάση), ἀκόμα καὶ κάποιον Ἕλληνα ἀπὸ τὴ Σμύρνη,

2. C. de Paw, *Recherches Philosophiques sur les Grecs*, τ. Α', Βερολίνο 1788, σ. 100.

3. Α. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδοσις ΟΜΕΔ, Α' 1964, σ. 102.

4. *S V L*, τ. 1, σσ. 53-54.

τὸν Δαδίκη, ποὺ ἐπείσει τὸν Βολταῖρο νὰ ἀλλάξει τὴν ἀρχὴ τῆς *Henriade*. Δὲν ξεχνᾷ τοὺς ἀδελφοὺς Μελισσηνοὺς ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους Ἑλληνας ποὺ διακρίθηκαν ὄχι στὰ γράμματα καὶ στίς ἐπιστῆμες ἀλλὰ στὴν τέχνη τοῦ πολέμου, καὶ ποὺ κυβέρνησαν στόλους ξένων δυνάμεων: τὸν Ἀντώνιο Πιζάρρο, τὸν Νικόλα Πιέρρη, τοὺς Παν. καὶ Ἀλέξανδρο Ἀλεξιανό, κ.ἄ. Ἀναφέρεται στὸν Χρυσολωρᾶ, στὸν Θεόδωρο Γαζῆ καὶ στὸν Βησσαρίωνα, στὸν Μουσοῦρο καὶ τὸν Ἀργυρόπουλο. Παραθέτει ἀπὸ τὸν Καντεμῖρ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Σχολὴ τοῦ Γένους: «On y enseigne la philosophie et les autres sciences. Il [ὁ Καντεμῖρ] auroit du nommer la théologie en faveur de M. de P., mais il nomme ensuite la plupart des savans professeurs». Καὶ ὁ Γκυὸς ἀντιγράφει πιστὰ τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν αὐτῶν⁵.

Παρόμοιες ἀπαριθμήσεις γίνονται σὲ πολλὲς σελίδες καὶ σὲ πολλοὺς τόμους τῆς *Suite du Voyage Littéraire*. Ἡ χαρὰ τοῦ Γκυὸς εἶναι τέτοια κάθε φορὰ ποὺ προσθέτει ἓνα καινούργιο ὄνομα στὸν κατάλογό του, ὥστε δὲν παραλείπει νὰ σημειώσει: «n'en déplaise à M. de P.», ἢ «quoi qu'en dise M. de P.» καὶ ἄλλες παρόμοιες ἐκφράσεις. Στὴ Ζάκυνθο ὅπου θὰ μείνει πέντε ὁλόκληρα χρόνια, μέχρι τὸ θάνατό του, θὰ γίνει ἡ σκιά τοῦ Ἀντωνίου Μαρτελάου καὶ τῶν Κομούτων ποὺ κοντὰ στὰ ἄλλα γιὰ νὰ «βγάλουν τὸ μάτι τοῦ P.» τὸν βοηθοῦν νὰ σχηματίσει ἓναν κατάλογο ἀπὸ τουλάχιστο 70 ὀνόματα λόγιων ποὺ ἔζησαν μετὰ τὸ 1600⁶.

Πράγμα περίεργο ὅμως, μέχρι τὸν τέταρτο τόμο (1793) ὁ Κοραῖς δὲν ἀναφέρεται πούθενά. Θὰ ἦταν ἀπίστευτο νὰ ἀγνοοῦσε ὁ Γκυὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἑλληνα λόγιου. Γιατὶ καὶ στὸ Παρίσι ἔζησε τὰ χρόνια ποὺ ἦταν ἤδη ἐγκαταστημένος ὁ Κοραῖς στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα, καὶ μὲ φίλους τοῦ Κοραῖ γνωρίζονταν καὶ ἀλληλογραφοῦσε, ὅπως π.χ. μὲ τὸν Villosion καὶ τὸν Chardon de la Rochette. Πάντως μᾶλλον στὴ Σμύρνη ἀκούει γιὰ πρώτη φορὰ νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἑλληνα φιλόσοφο. Ποῦ νὰ φανταστεῖ μάλιστα ὁ Γκυὸς ὅτι, παράλληλα μ' αὐτόν, ὁ Κοραῖς, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ τὴν τιμὴ τοῦ ἔθνους του, καταπιανόταν μὲ τὴν ἀνασκευή τοῦ ἴδιου ἐκείνου ἔργου ποὺ τόσο τὸν εἶχε πληγώσει⁷.

5. *SVL*, τ. 1, σσ. 51-52.

6. Στὸν κατάλογο αὐτό, ποὺ τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἔχει ἀντληθεῖ ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, καὶ ποὺ συντάσσεται στὴ Ζάκυνθο μετὰ τὸ 1796, ὁ Ἀντώνιος Μαρτελάος δὲν σημειώνει τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῖ, σημειώνει ὅμως τὸν γνωστὸ συγγενή του: Ἀντώνιος Κοραῖς ὁ ἱατροφιλόσοφος. [καὶ μεταφράζει ὁ Γκυὸς:] *Ante. Korais de Chio, médecin et philosophe*.

7. Α. Κοραῖ, *Ἀλληλογραφία*, ἐκδότης ΟΜΕΔ, Α', 1964, σσ. 102 καὶ 499.

Ὁ Γκὺς φτάνει στὴ Σμύρνη στὶς 10 Ἰουλίου τοῦ 1792. Ἐρημὴ καὶ μαυροφορεμένη ἡ πόλη. Τὸ θανατικὸ κάνει θραύση. Ἀνάμεσα στὴν ἀφιξή του καὶ στὸ πρῶτο κείμενο ποὺ γράφει ἀπὸ τὴ Σμύρνη ὑπάρχει ἓνα χρονικὸ χάσμα ἐννέα μηνῶν (Ἰούλιος 1792 — Ἀπρίλιος 1793)⁸. Δὲν ξέρω ποῦ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται. Πάντως στὶς 10 Ἀπριλίου τοῦ 1793 ὁ Γκὺς ἀρχίζει νὰ ξαναγράφει καὶ κατὰ τὴ συνήθειά του νὰ ὑπενθυμίζει στοὺς ἀναγνῶστες του τὸ πλούσιο ἱστορικὸ παρελθὸν τῆς πόλης αὐτῆς καθὼς καὶ τὸ τί γράφανε γιὰ τὴ Σμύρνη ἀρχαῖοι καὶ νέοι συγγραφεῖς καὶ ταξιδιωτές. Δίνει ἐπίσης καὶ τὰ ὀνόματα γνωστῶν Σμυρνιῶν λογίων, μαρτύρων κλπ. Ἀναφέροντας λοιπὸν τὸν Νικήτα Σμύρνης («le plus célèbre rhéteur qui fut à Rome» στὰ χρόνια τοῦ Πλίνιου τοῦ Νεώτερου, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπανορθώσει τὴ σοβαρὴ παράλειψη καὶ νὰ συμπεριλάβει τὸν Κοραῖ, τὸν κυριώτερο ἐκπρόσωπο τῆς ἐλληνικῆς διανοήσεως, στὸν ἐξαντλητικὸ, ὅπως τὸν ᾔθελε, κατὰλογο τῶν νεοελλήνων σοφῶν καὶ λογίων. Τὴν εὐθύνη τὴ ρίχνει στὸν Villoison: «Nomons aussi celui que je me reprocherois d'avoir oublié, parmi les savans Grecs modernes, que j'ai du opposer à M. de Paw, et en rapportant la note que M. de Villoison auroit pu me fournir, et qui m'est donnée par M. Keun, Ministre Hollandois, le correspondant du savant Smyrnéen»⁹.

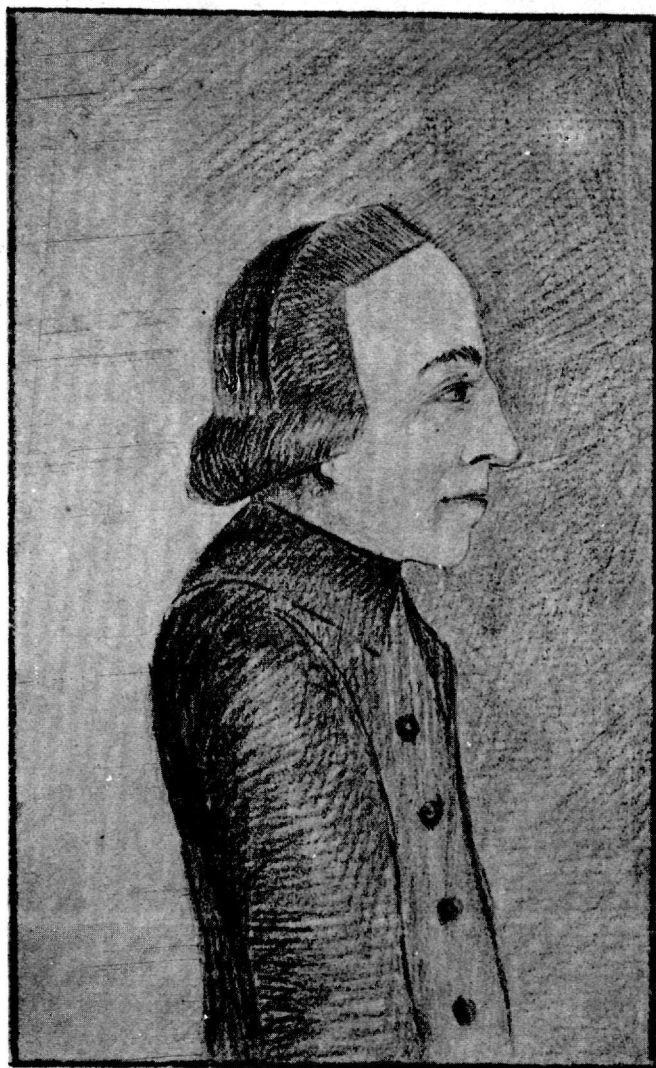
Ὁ Βερνάρδος Κιούν, ὁ πιὸ ὑπεύθυνος ποὺ θὰ μπορούσε νὰ μιλήσει γιὰ τὸν Κοραῖ, ὁ δάσκαλος καὶ ὁ προστάτης του, ὁ φίλος του, ἀναλαμβάνει νὰ τοῦ δώσει ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα ποὺ ὁ Γκὺς κολλᾷ στὸ περιθώριο τῆς σελίδας 518 τοῦ τέταρτου τόμου τῆς «Suite du Voyage Littéraire»¹⁰. Καλογραμμένο, καθαρό, λιτὸ καὶ μετρημένο τὸ κείμενο

Λίγα χρόνια πρὶν ὁ Γκὺς εἶχε παρακαλέσει τὸν Παν. Κοδρικᾶ νὰ μεταφράσει στὰ ἑλληνικὰ τὸν Πάβιο καὶ νὰ τοῦ ἀπαντήσει: «Je n'ai pu obtenir de lui qu'il traduisit le livre de M. de P.», *S V L*, τ. 1, σ. 64. Ὁ Παν. Κοδρικᾶς στὶς *Observations sur l'Opinion de quelques Hellénistes touchant le Grec Moderne*, (Παρίσι, Kramer, 1802, σσ. 2-3) θὰ ὁμολογήσει ὅτι τὸ ἐγχεῖρημα αὐτὸ ξεπερνοῦσε τὶς δυνάμεις του: «L'analyse de cet ouvrage serait, sans contredit, une entreprise extrêmement utile, et l'on pourrait même dire que la partie morale de l'histoire la réclame, mais elle est au-dessus de mes forces».

8. Σὲ μεταγενέστερες ὁμως ἐπιστολές του σημειώνει γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὸ διάστημα αὐτό. Π.χ. στὴ σ. 526 γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀνέλπιστη γιαντρεῖά τοῦ de Hoche pied ἀπὸ δύο Ἀρμένηδες γιαντρούς, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1793.

9. *S V L*, τ. 4, τετρ. 2, σ. 518.

10. Αὐτόγραφο τοῦ B. Keun. Χαρτὶ κιτρινωπό. Μελένη σέπια. 9,8 × 15,8 ἐκ. Ἀριστερὸ περιθώριο 2 ἐκ.

M Keun par M. de Chabannes
 et homme vertueux
 fait le bien, suit les loix, et ne craint que les dieux

qui auroit dit de M Keun, cey n' est ^{Mérope. Page de Voltaire} adit des Harbats.
 Voltaire et M Keun eussent vendu un myr de Mérope! f.

Τὸ πορτραῖτο τοῦ Keun ἀπὸ τῆς Mme de Chabannes

αὐτὸ ὅχι μόνον ἀντικατοπτρίζει τὴν ψυχικὴ ποιότητα αὐτοῦ ποὺ τὸ ἔγραψε, ἀλλὰ καὶ σκιαγραφεῖ σὲ δεκαπέντε σειρὲς τὴν πρὸ πλήρη εἰκόνα τοῦ Κοραΐ. Δὲν ξεχνᾷ τίποτε ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα ἢ τὰ ταλέντα του. Μᾶς δίνει ἄγνωστες λεπτομέρειες γιὰ τὶς σπουδές του, «σπούδασε Μεταφυσικὴ καὶ Φυσικὴ Θεολογία»¹¹ ἢ μᾶς βοηθᾷ νὰ ξεκαθαρίσουμε ποιές γλῶσσες ἤξερε καλὰ ἤδη ἀπὸ τὴ Σμύρνη — «Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Ἱταλικά, Γαλλικά, Λατινικά, Ἀγγλικά» — καὶ ποιές ἔμαθε ἢ τελειοποίησε στὸ Ἀμστερνταμ — «Ἰσπανικά, Εἰβραϊκά, Γερμανικά, Ὀλλανδικά». Ἐπειδὴ τὸ κείμενο αὐτὸ δὲ χρειάζεται κινεὶν σχολιασμὸ τὸ παραθέτω αὐτοῦσιο:

Diamanti Coraj natif de Smyrne, où il aprit le Grec literal, ainsi que l'Italian, le/François, le Latin et l'Anglois. S'étant établi à Amsterdam, il s'y perfectionna dans/ces langues, et y ajouta l'Espagnol, l'Hébreu, et l'Allemand, ainsi que le Hollandois:/il s'appliqua aux Mathématiques, à la Métaphysique, et à la Théologie Naturelle./Aiant quitté le commerce, pour se livrer entierem. aux Sciences, il étudia à Montpellier/pendant 5 ans la Médecine, et se fit recevoir Docteur: après avoir défendu avec un/applaudissem. peu commun, sa thèse inaugurale, qui est au jugement des connoisseurs/un chef d'oeuvre de Purétologie, écrite en stile Cicéronien. Aussi falloit-il la réimprimer./A Paris il donna une traduction Françoise de la Médecine clinique de M. de Selle premier/médecin du feu roi de Prusse. Il fait actuellem. un comment. med. crit. sur les Aphor./d'Hippocrate, et il est chargé de la révision des M.S.S. Grecs, qui sont à la Biblioth. du/roi, pour enrichir l'édition des Variantes des LXX, qui se prépare en Angleterre. Il fit [διορθ. ἀπὸ τὸν Γκός: a fait] encore une très belle traduction de l'Allemand en Grec Vulgaire, d'un excellent/catéchisme, et composa [διορθ. ἀπὸ τὸν Γκός: il a composé] d'autres petits ouvrages pour l'instruction religieuse de sa nation,/à laquelle il est constamm. devoué

φιλίας ἔνεκα

B. Keun

Ὁ Γκός ἔμεινε στὴ Σμύρνη δύο χρόνια, ἀπὸ τὶς 20 Ἰουλίου τοῦ 1792 ὡς τὶς 30 Ἰουλίου τοῦ 1794, κοντὰ στὸ γιό του Joseph-David¹². Τὶς

11. Πρ. Σταμάτη Πέτρου, *Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἀμστερνταμ*, ἐπιμέλεια Φίλ. Ἡλιοῦ, Ἀθήνα, 1976, σ. λδ'.

12. François - Joseph - Marie - David Guys (1754-1838), πρῶτοτοκος γιός

έντυπώσεις του από τη Σμύρνη τις κατέγραψε στὸν τέταρτο τόμο τοῦ ὁδοιπορικοῦ του ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 221 φφ. Στὶς σελίδες του συναντᾷ κανεῖς πολλὴ συχνὰ τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν Ὀλλανδῶν μεγαλεμπόρων καὶ διπλωματῶν στοὺς ὁποίους ὁ Κοραῆς δὲ ξεχνᾷ νὰ στέλνει τοὺς χαιρετισμούς του ἀπὸ τὸ Παρίσι: «Je vous prie», γράφει στὸν Keun ὅταν τοῦ στέλνει τὰ έντυπα τῆς δίκης τοῦ Λουδοβίκου XVI, «de communiquer toutes ces pièces à vos connoissances, et particulièrement aux maisons de M. M. de Hochepped, Van Lennep et Frémeaux, à qui vous présenterez mes amitiés et mes vœux sincères pour leur bonheur à l'occasion de la nouvelle année»¹³. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Γκὺς χαίρεται τὴ συντροφιά τους καὶ περνᾷ ὄνειρεμένες μέρες μαζί τους στὸ Καζίνο (Λέσχη) τῆς Σμύρνης ἢ κυρίως στὸ Σεβντίκιοι γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν πανούκλα ποὺ ἔσκιαζε ἀκόμα τὴν πόλη. Κάθε φορὰ ποὺ τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία δὲν παραλείπει νὰ μιλήσει μὲ τὰ πινὼ κολακευτικὰ λόγια γι αὐτοὺς καὶ γιὰ τὶς οἰκογένειές τους καὶ νὰ δώσει περιγραφὰς τῶν σπιτιῶν τους¹⁴. Ἐτσι συχνὰ θὰ γίνῃ λόγος καὶ γιὰ τὸν ἀάστορα Keun ἀναπόσπαστο μέλος αὐτῆς τῆς συντροφιάς καὶ μόνιμο τῆς οἰκογένειας de Hochepped. Κοντὰ στὸ ἐξοχικὸ τῶν Van Lennep στὸ Σεβντίκιοι ἔχει ἓνα ξωκκλήσι: «Dans cette petite chapelle proprement décorée, et fondée par la religieuse Mad^e Frémeaux, l'abé qui est chez M. le C. de Hochepped nous a dit la messe, après laquelle il a chanté à genoux avec tous les assistans, come s'ils eussent tous été François, et environnés d'enemis, *kirié eleysé mas*, que je répétois avec le choeur»¹⁵.

τοῦ Pierre - Augustin Guys. Βλ. γι' αὐτὸν Ἰφ. Ἀναστασιάδου, «Les Russo - Turcs à Zante, en 1798 (d'après un manuscrit inédit de P.- A. Guys)», *Balkan Studies*, τ. 14, 1973, σσ. 40-41, σημ. 55-61.

13. Α. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδοση ΟΜΕΔ, Α', 1964, σ. 307.

14. *SVL*, τ. 4, σσ. 531, 614-615, κ.ά.: «L'amateur, après ces visites doit voir chez M. Van Lennep un beau portrait de Vandik, un tableau en broderie ouvrage de Mad. de Chabanes et de ses soeurs, représentant la vue de Constantinople, et chez M. le Cte de Hochepped, le pendant de ce tableau brodé par sa fille Mme de Heidenstam (βλ. Ν. Κ. Χ. Κωστή, *Σμυρναϊκὰ Ἀνάλεκτα*, ἐκδ. Β', Ἀθήνα, Ἑστία, 1906, σ. 47).

15. *SVL*, τ. 4, σ. 611. Ἡ λειτουργία αὐτὴ ὅπου πῆραν μέρος πιστοὶ διαφορετικῶν δογματῶν εἶναι ἀκόμα ἓνα παράδειγμα τῆς ἀνεξίθρησκείας τοῦ Keun ποὺ ἐπέτρεπε ἀκόμα καὶ σὲ λουθηρανούς ἢ μεμνονίτες (ἀναβαπτιστὲς) ποὺ βρισκόνταν στὴ Σμύρνη νὰ πάρουν μέρος στὴ Θεία Εὐχαριστία. D. C. Hesselings, «Korais et ses amis hollandais», *Μνήμη Σπυρ. Λάμπρου*, Ἀθήνα 1935, σ. 2. Τὸ Σεβντίκιο

Ὁ Γκὺς ποὺ εἶναι ἄρκετὰ libertin καὶ καθόλου θρησκόληπτος, ἐντυπωσιάζεται βαθιὰ ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν καλοσύνη τοῦ Keun. Μιλώντας κάποια στιγμή γιὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας de Hoche-pied γράφει γι' αὐτόν: «de vénérable¹⁶ et savant Pasteur, M. Keun, qui est toujours calme, et portant sous la froideur aparente d'un air grave, le coeur le plus chaud pour ses amis, le plus complaisant pour tous les autres, le plus compatissant pour les malheureux»¹⁷.

Τὰ λίγα αὐτὰ λόγια δὲ προσθέτουν τίποτε στὰ ὅσα ξέρουμε μέχρι τώρα γιὰ τὸν Ὀλλανδὸ πάστορα καὶ στὰ ὅσα ἔγραψαν γι' αὐτόν ὁ Α. Κοραΐς, ὁ Ι. Ρώτας καὶ ἄλλοι¹⁸. Ὅμως ὁ Γκὺς κοντὰ σ' αὐτὰ μᾶς προσφέρει κάτι μοναδικό: Τὸ πορτραῖτο τοῦ B. Keun, φτιαγμένο μὲ μολύβι ἀπὸ τὴν Κυρία de Chabanes¹⁹ ποὺ μὲ τὸ ἴδιο τῆς τὸ χέρι, σὰ λεζάντα, ση-

ῆταν ἡ ἀθρινὴ κατοικία τῶν εὐπόρων ἐν Σμύρνῃ Ὀλλανδῶν, ὧν αἱ ἐπαύλεις σφίζονται εἰσέτι αὐτόθι, καὶ ἐνταῦθα ὁ Keun κατὰ τὸ θέρος ἐτέλει τὰ τῆς λατρείας ὡς καὶ βαπτίσεις τῶν τέκνων τοῦ ρηθέντος de Hoche-pied καὶ ἄλλων Ὀλλανδικῶν οἰκογενειῶν· Ν. Κ. Χ. Κωστῆ, *Συμπληρωματικά*, σ. 735 καὶ σημ. 4. Στὴν ἐκκλησία αὐτὴ παντρεύτηκε καὶ ἡ Anne Van Lennep τὸν Jean de Chabanes La Palisse, *SVL*, τ. 4, σ. 612.

16. «σεβάσμιος καὶ σεβαστός», ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν Κοραΐ· *Βίος Α. Κοραΐ* συγγράφει παρὰ τοῦ ἰδίου, Παρίσι 1833, σ. 11.

17. *SVL*, τ. 4, σ. 616.

18. Βλ. συγκεντρωμένη βιβλιογραφία στὴν εἰσαγωγή τοῦ Ν. Α. Βέη, *Κοραΐ*, *Ἐκλεκτὸς Σελίδες*, Ἀθ. 195, σσ. 11, σημ. 6 καὶ 13 σημ. 2.

19. Anne, κόρη τοῦ David Van Lennep ποὺ παντρεύτηκε τὸν Ἰωάννη μαρκήσιο de Chabanes La Palisse, πατέρα τοῦ Γάλλου ἀντιναύαρχου Ὀκτάβιου ποὺ διακρίθηκε στὴν Κριμαία. Τὸ προικοσύμφωνο τοῦ γάμου — 8 Μαΐου 1787 — ἦταν καταχωρημένο στὰ βιβλία τοῦ Γενικοῦ Προξενείου Γαλλίας στὴ Σμύρνη, ἀπ' ὅπου ὁ Ν. Χ. Κωστῆς δημοσίευσε τὸ πανομοιότυπο τῆς ὑπογραφῆς τοῦ B. Keun· Ν. Κ. Χ. Κωστῆ, «Συμπληρωματικά τινὰ περὶ Βερνάρδου Keun καὶ Κοραΐ», *Ἀρμονία*, 1, Ἀθήνα 1900, σ. 741. Ἡ Anne de Chabanes ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σοβαρή της μόρφωση εἶχε μεγάλη κλίση στὴ ζωγραφικὴ καὶ τὸ κέντημα. Νὰ τί γράφει ὁ Γκὺς γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς πίνakes ποὺ ζωγράφιζε καὶ κεντοῦσε: «Ce n'est pas assez d'habiter Sewdikui, pour goûter le bonheur d'y être, j'ai eu encore le plaisir de jouir délicieusement de sa vue, en admirant l'ouvrage en broderie dont j'ai parlé, fait par Mad^e de Chabanes, qui a travaillé sur le satin cet agréable tableau, avec toutes les couleurs de la nature et de la vérité. Elle n'est pas seulement savante dans l'art de Minerve, et je ferois volontiers son portrait ou son éloge, si je savois peindre come le Corrège ou come elle». Πολὺ ἀργότερα, στὸ περιθώριο τῆς σελ. 633, μὲ πολὺ θυμασμό γιὰ τὴν Anne de Chabanes, θὰ γράφει ὁ Γκὺς: «Cette femme forte ayant rejoint son époux à Londres, n'y ayant pas été acablée come lui de la perte inattendue de tous ses biens, elle a formé une école pour la langue françoise, se bornant à 12 écoliers, elle vit

Diamantès foraisj nassij de Smyrne, où il aput le grec littéraire, ain-tique et l'italien, le François, le Latin et l'Anglois. S'étant établi à Amsterdam, il s'y perfectionna dans ces langues, et y ajouta l'Espagnol, l'Hebreu, et l'Allemand, ainsi que la Hollandeis: et il s'apliqua aux Mathématiques, à la Métaphysique, et à la Théologie Naturelle. Ayant quitté le commerce, pour se livrer entièrement aux sciences, il étudia à Montpellier pendant 5 ans la Médecine, et se fit recevoir Docteur: après avoir défendu avec un esprit d'insolent peu commun, la these inaugurale, qui est au jugement de connoisseurs un chef d'oeuvre de Purologie, écrite en stile fucienien. Au si fait-il la réimpression. A Paris il donna une traduction Française de la Médecine clinique de M. Selle premier Médecin du Roi de Prusse. Il fait actuellement un comment. med. ouit. sur les aphor. d'Hippocrate, et il est chargé de la revision des M. I. I. grecs, qui sont à la Bibliothèque du Roi, pour enrichir l'édition des variantes des LXX, qui se prépare en Angleterre. Il fit encore une très belle traduction de l'Allemand en grec Vulgaire d'un excellent catéchisme, et composa d'autres petits ouvrages pour l'instruction religieuse de la nation, à la quelle il est consacré. *Β. Keun.*

Τὸ σημείωμα τοῦ Keun.

μείωνε ἓνα στίχο ἀπὸ τῆ «Μερόπη» τοῦ Βολταίρου: «Cet homme vertueux/fait le bien, suit les loix et ne craint que les dieux». Εἶναι τὸ πορτραῖτο ἑνὸς ὄχι καὶ τόσο ὁμορφου ἀνθρώπου, σοβαροῦ, ἡρεμου καὶ φαινομενικὰ αὐστηροῦ κάτω ἀπὸ τὸ ἄχαρο ἔνδυμα καὶ τὴν ἀκόμα πιὸ ἄχαρη κόμμωση τοῦ Ὀλλανδοῦ πάστορα. Ὅμως τὸ μεγάλο καὶ καθαρὸ μέτωπό του ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη. Τὸ παγερὸ ὕφος τοῦ παρουσιαστικοῦ ζεσταίνεται καὶ φωτίζεται ἀπὸ τὸ ἀχνὸ χαμόγελο τῶν χειλιῶν καὶ τῶν ματιῶν. Τὸ βλέμμα χωρὶς νὰ πάψει νὰ συμμετέχει στὴν καθημερινότητα ἀντικατοπτρίζει μιὰ ἐσωτερικὴ ζωὴ ποὺ σίγουρα θὰ ἔφθανε μέχρι τὴν ἐνόραση. Βλέποντάς τον θυμόμαστε τὴν ἐπιγραμματικὴ φράση τοῦ Κοραῆ: «Ὁ Δόμιμος εἶναι, ὁ Δόμιμος εἶναι... εἶναι... ΑΝΘΡΩΠΟΣ. Δὲν ἔχω μεγαλύτερον τίτλον νὰ τὸν δώσω»²⁰.

Ἱφιγένεια Ἀναστασιάδη

ainsi, et fait vivre sa famille de son travail». Στὸν τέταρτο τόμο τῆς S V L βρίσκονται καὶ ἄλλα πορτραῖτα ζωγραφισμένα ἀπὸ τὴν Madame de Chabanes.

20. Α. Κοραῆ, Ἀλληλογραφία, ἔκδοση ΟΜΕΔ, (1964), σ. 74.